

דברי הסבר להומר רקע לדיון בנושא
דת ומדינה

מטרת החוברת המוגשת לך היא לסייע בתנוח הסוגיות השונות ביחסי דת ומדינה בישראל, לעזור בגבוש עמדה הלוקחת בחשבון מס' אפשרויות גדול ככל האפשר ואשר נבדקה מנקודת הדאות של ערכים או יעדים רבים ככל האפשר. אין החוברת מנסה להציג עמדה ולהציע פתרונות לבעיות יחסי דת ומדינה בישראל, אלא להציע שיטת מחשבה ודרך ניתוח העשויה לעזור לגבוש עמדה שקולה בנושא.

לשם כך נבחרו שמונה אפשרויות, או אלטרנטיבות, ליחס בין הדת היהודית למדינת ישראל.

שמונת האלטרנטיבות הן:

1. הפרדה מלאה בין דת ולאום.
2. יתר הפרדה חוקית בין דת ומדינה.
3. מתן שויון לזרמים ביהדות.
4. הנהגת נישואין וגירושין אזרחיים.
5. ציוס בנות דתיות ותלמידי ישיבה.
6. שמירת הסטטוס קוו.
7. פוש פתרונות בהלכה.
8. מדינת הלכה.

כפי שניתן לראות מיגוון האלטרנטיבות רחב ומתחיל מהפרדה מלאה בין דת ולאום, דרך שילובם, ועד כדי מיזוגם המירבי באפשרות האחרונה הנקראת: מדינת הלכה.

לאחר מכן, בדקנו באיזה מידה מקדמת כל אלטרנטיבה, או פוגעת באחד מהערכים או היעדים העשויים להיות מקובלים על חלק גדול יחסית במפלגת העבודה בפרט ובאוכלוסייה בכלל. כל אפשרות נבחנה ע"כ מנקודת ראות של אחד מהיעדים/ערכים הבאים:

- א. חרות הפרט.
- ב. סובלנות.
- ג. חופש נישואין וגירושין.
- ד. מדינה יהודית חילונית.
- ה. שמירת המצוות.
- ו. דימוי כלפי חוץ.
- ז. פתוח תרבות לאומית.
- ח. שיוון חובות וזכויות.
- ט. קידום המדע.
- י. יציבות הקואליציה הקיימת.
- יא. אחדות העם היהודי.
- יב. עידוד העלייה והקשר עם התפוצות.

ניתן להבחין מיד שערכים אלה מחולקים לשלוש קבוצות. הקבוצה הראשונה (א-ג) מדגישה את זכויות הפרט. הקבוצה השניה (ד-י) מציגה נקודות ראות שונות של המדינה של מקומה של הדת בה. הקבוצה השלישית (יא-יב) בוחנת את מקום הדת במדינה מבחינת העם היהודי והקשר בין מדינת ישראל והתפוצות.

התחזיות לגבי מימושה של כל אלטרנטיבה מנקודת ראותו של כל יעד או ערך מסוים סוכמו ברמז בלבד בטבלה המופיעה בתחילת החוברת. בחרנו סולם בן שש דרגות לציון תוצאות אלה, המתחיל מ-פוגע מאד, פוגע בינונית ופוגע מעט; ועד מקדם מעט, מקדם בינונית ומקדם מאד. חלק מהתחזיות אינן חד משמעיות אלא מצביעות על אפשרות של התפתחויות בכיוונים מנוגדים. כך ניתן למצוא בכמה מן המשבצות תחזית כפולה. מכל מקום אין לראות בטבלה אלא מפת התמצאות בלבד לשיטת הניתוח. לכך אין להסתפק בסקירת

הטבלה בלבד, אלא לקרוא את הניתוח עצמו.

התחזיות המופיעות בגוף הניתוח ובטבלה הן פרי שיקולו של המחבר בלבד. ניתן על כן, לתת משקל וחשיבות שונים לערכים אלה או אחרים. יתרה מזאת, אין האלטרנטיבות המופיעות בחוברת מייצגות את כל ההצעות האפשריות בסוגיה הנדונה. אפשר להוסיף אלטרנטיבות חדשות ואף יעדים שונים מאלה המופיעים בחוברת. כוונת החוברת אינה אלא להציג שיטת ניתוח ומס' דוגמאות לשימוש בשיטה זו.

כמובן שהמסגרת המפלגתית בה נערך הדיון מחייבת התייחסות פוליטית לנושא, כדי שהדברים הנאמרים יהיו בעלי משמעות מעשית. יש, על כן, לקיים דיון לא רק בנושא כשלעצמו, אלא, בעיקר, במשמעותו מבחינת קביעת מדיניותה ודרכה של מפלגת העבודה בשאלה זו.

נספחים

- (א) הסכם הסטטוס קוו
- (ב) מתוך מצע המערך לכנסת השביעית
- (ג) מתוך החלטות ועידת מפלגת העבודה הישראלית (תשל"א)
- (ד) החלטות מרכז המשמרת הצעירה במפלגת העבודה הישראלית
- (ה) על עניני דת ומדינה: מתוך "בקיבוץ" בטאון הקבוץ המאוחד 1.8.71

ירושלים, א' תמוז תש"ז
19.6.47

לכבו
הסתדרות אגודת ישראל העולמית
רח. בן-יהודה
בנין סנסור
ח.ד. 326
ירושלים
א.ג.

הנהלת הסוכנות שמעה מפי היו"ר שלה על מבוקשכם בדבר הבטחת ענייני האישות, השבת, החינוך והכשרות במדינה היהודית לכשתקום בימינו.

כפי שמסר לכם היו"ר של ההנהלה, אין הנהלת הסוכנות, או שום גוף אחר בארץ, מוסמכים לקבוע מראש את חוקת המדינה היהודית לכשתיוסד. הקמת המדינה זקוקה לאישור האו"ם, וזה לא יתכן אם לא יובטח חופש המצפון במדינה לכל אזרחיה ולא יהיה ברור, שאין הכוונה להקמת מדינת תיאוקרטיה. במדינה היהודית יהיו גם אזרחים לא-יהודים - נוצרים ומוסלמים, וברור שמן ההכרח יהיה להבטיח למפרע שוויון זכויות מלא לכל האזרחים והעדר כפייה או אפליה בענייני דת או בעניינים אחרים.

שמענו ברצון שאתם מבינים שאין שום גוף מוסמך לקבוע למפרע חוקת המדינה, ושהמדינה תהיה בתחומים מסוימים בת-חורין לקבוע את חוקתה ומשטרה לפי רצון אזרחיה. יחד עם זאת פעריכה ההנהלה את תביעותיכם, והיא יודעת שאלה הם דברים המדאינים לא רק חברי אגודת ישראל בלבד, אלא רבים משלומי אמוני ישראל שישנם במחנות הציונים ומחוץ לכל מפלגה, והיא מתיחסת בהבנה גמורה לתביעותיכם, שהנהלת הסוכנות תודיע לכם פהי עמדתה היא בשאלות שהצגתם, ומה היא מוכנה לעשות, במידה שהשפעתה והכרעתה מגעת, למען מלא את מבוקשכם בשאלות הנזכרות.

הנהלת הסוכנות מילאה את ידי התחומים מטה לנסח את עמדתה בשאלות אשר נקבתם בשיחה, והרינו מודיעים לכם בזאת את עמדת הנהלת הסוכנות:

א. שבת. ברור שיום המנוחה החוקי במדינה היהודית יהיה יום השבת, כמובן מתוך מתן רשות לנוצרים ובעלי דת אחרת לשבות ביום החג השבועי שלהם.

ב. כשרות. יש לאחוז בכל האמצעים הדרושים למען הבטיח, שבכל משבח ממלכתי המכוון ליהודים יהיה מאכל כשר.

ג. אישות. כל חברי ההנהלה מעריכים את רצינות הבעיה וקשייה גדולים, ומצד כל הגופים שהנהלת הסוכנות מייצגת, ייעשה כל מה שאפשר למען ספק בנדון זה את הצורך העמוק של שלומי הדת, למנוע חלילה חלוקת בית ישראל לשניים.

ד. חינוך. תובטח אבטונומיה מלאה של כל זרם בחינוך (אגב, משטר זה קיים גם בהסתדרות הציונית, ובכנסת ישראל עכשיו) ולא תהיה שום פגיעה מצד השלטון בהכרה הדתית ובמצפון הדתי של שום חלק בישראל. המדינה, כמובן, תקבע את המינימום של לימודי חובה, הלשון העברית, היסטוריה, מדעים וכדומה, ותפקח על מילוי מינימום זה, אבל מתן חופש מלא לכל זרם לנהל את החינוך לפי הכרתו ותחרתו מכל פגיעה במצפון הדתי.

בכבוד רב,
בשם הנהלת הסוכנות היהודית

(א) ד. בן-גוריון

הרב י.ל. פישמן י. גרינבוים

ב. מחוך מצע המערך לכנסת השביעית

(חשון תש"ל - אוקטובר 69)

ה. הדת במדינה

ליכוד העם בתקופת קבוץ גלויות וחיי מדינה מתוקנים מחוך
כיבוד כל הדתות מחייבים עיצוב דמותה של מדינת ישראל
כמדינת חוק, המבטיחה חופש המצפון והדת, סובלנות דתית,
סיפוק צרכי הדת של הציבור הדתי ומניעת כפייה דתית ואנטי-
דתית.

המוסדות הדתיים יפעלו לפי סמכויותיהם החוקיות, לא יחרגו
מהם ולא יפעילו לחץ לשם התערבות באורחות חיים לתכלית
שאינה דתית.

פרק רביעי: המדינה והדת

א

עמדתה המוצהרת של מפלגת העבודה הישראלית, הענייני הדת והמדינה, היתה מאז ומתמיד כי: "ליכוד העם בתקופת קבוץ גלויות וחיי מדינה מתוקנים, מתוך כיבוד כל הדתות, מחייבים עיצוב דמותה של מדינת ישראל כמדינת-חוק, המבטיחה חופש המצפון והדת, סובלנות דתית, סיפוק צרכי הדת של הציבור הדתי ומניעת כפייה דתית ואנטי-דתית".

ב

בשנים האחרונות גברה ההרגשה של אי-נחת בקרב הציבור, ובקרב חלקים ויחידים ממנו, מן המצב השורר בתחום ענייניהם וזיקתם הדתית של אזרחים ועולים יהודים, כאשר סמכות המדינה כמדינת-חוק נדחקת ע"י חוגים קיצוניים וקנאים, שהגדילו השפעתם ושליטתם במוסדות הדתיים של המדינה.

ג

מפלגת העבודה הישראלית, כמפלגת ציונית-סוציאליסטית הדבקה במורשתו ההיסטורית של עם ישראל ובעקרונותיה החברתיים היהודיים והאוניברסליים - תפקיד על זכותם של הכלל ושל הפרט במדינת-ישראל לקיים אורח חיים כרצונם וכרוחם ולהיות בני-חורין מכל כפייה דתית או אנטי-דתית, גלויה או מוסווית.

ד

מגמת ההתלכדות של פזורי העם היהודי בארץ, דתיים ולא דתיים; עובדת קיומן של דתות אחרות בקרב אזרחי הארץ והזכות המוכרת של כל אדם וכל עדה לחיות את חייהם כרוחם - מחייבים את עיצובה של מדינת-ישראל כמדינת-חוק, המושתתת על חופש מצפון ודת, סובלנות הדדית וחרות לכלל ולפרט. המדינה תימנע מכל חקיקה, או חקיקת משנה, בעלת משמעות של כפייה דתית ותוכר הזכות של כל דת, זרם דתי או עדה דתית לקיים מוסדות דתיים לשם מתן שרותים לחבריהם, לרבות מוסדות שיפוט בין חבריהם בעניינים דתיים, אם רצונם בכך; יימנע כל לחץ או כפייה, נגד הדת או למענה, גלויים או מוסווים, מכל צד שהוא, ואזרחי המדינה יובטחו בפני נסיונות של התערבות בחייהם, בניגוד לדתם ומצפונם.

ה ח ל ס ו ת . 3

מרכז המשמרת הצעירה
במפלגת העבודה הישראלית

על הנושא:

"דת ומדינה"

כ-כ"א באלול תשל"א

בית-ברל - 10-11.9.71

כמפלגה ציונית-סוציאליסטית חייבת מפלגת העבודה להיות
נאמנה הלכה למעשה לתפיסה זו. במצע המערך לקראת הבחירות לכנסת השביעית
בפרק הדת במדינה, כתוב: "ליכוד העם בתקופת קיבוץ גלויות וחיי מדינה
מתוקנים מחוץ כיבוד כל הדתות מחייבים עיצוב דמותה של מדינת ישראל
כמדינת חוק, המבטחה חופס המצפון, הדת, סובלנות דתית, סיפוק צרכי
דת של הציבור הדתי ומניעת כפיה דתית או אנטי-דתית". כל חקיקה
אשר תאכוף על חלקים ופרטים מן העם היהודי ומאכולוסית ישראל אורח חיים
שלם או חלקי שאינו מתישב עם עקרונות חופס הפרט ועם הנורמות של
מדינת חוק דמוקרטית תביא להגברת המתח הפנימי בין חלקי העם השונים.

מסוים כל האמור לעיל סבור מרכז המסמרת הצעירה למפלגת
העבודה כי מדינת ישראל חייבת להבטיח לכל פרט בתזכה את האפשרות לעצב
את חייו הפרטיים כרצונו כל עוד אינו פוגע ישירות בזולתו ואינו
מחבל ביסודות קיומה של חברה יהודית ואנושית מתקדמת בישראל.

בעד טכנוע ונגד אלימות

החלטה מס' 2

- א. מרכז המטרת הצעירה דוחה בחוקף כל נסיון מצד חוגים דתיים וחילוניים מסויימים לשימוש באלימות וקורא להם לפעול בדרכי הסברה ושכנוע בלבד.
- ב. המרכז מטיל על מזכירות המסמרת לעבד תוכנית להגברת התודעה היהודית ויחס הכבוד למורסת היהודית אצל בני הדור הצעיר.
-

החלטה מס' 3

המסמרת הצעירה חובעת כי סוס זרם יהודי דתי לא
יופלה לדעה במדינת ישראל שהיא מדינה חפשית ודמוקרטית.

תחבורה ציבורית בשבת

בחלטה מט' 5

- א. מניעת התבורה ציבורית בשבת ובחג, הינה אחת הדוגמאות הבולטות של פגיעה בחופש הפרט וכפיה דתית במדינה.
- ב. אזרחים ישראליים, שאינם בעלי רכב פרטי, המעוניינים לנסוע בשבת אפ' לבילוי ואפ' לביקור מספחתי אינם מסוגלים לממש את רצונם בתנאים סבירים; הם נאלצים לסכור מונית ולסלם מחיר גבוה בעד נסיעה בשבת, שהוא היום היחיד בו הם חופשיים מעבודתם.
- ג. לתופעה זו יש גם השלכות מוציאליות חמורות כאשר נוצרת בקרב הציבור החילוני - שהוא רוב הציבור בארץ, שכבה חברתית של בעלי מכוניות החופשיים להגיע בשבת ובחג למקום הפצח, ולבעלי הכנסה נמוכה שאינם יכולים להרחיק ממקום מגוריהם בשבת ובחג.
- ד. מרכז המסרת הצעירה רואה בהפעלה תחבורה ציבורית בשבת צורך חיוני ודחוף. בכל הסדר מסוג זה צריך להבטיח כיבוד רצונה של אוכלוסיה הדתית לגבי מקומות יישוב ושכונות בהן הרוב המכריע של הדיירים הם דתיים, וכך באי-מעבר ליד בתי-כנסת בשבת.

בדיקה מחודשת של המועצות הדתיות

החלטה מס 7

- א. המועצות הדתיות שנועדו להיות מכסיר ציבורי האחראי לסיפוק צרכי הדת במקומות השונים, הפכו לזירת התגוששות פוליטית-פנימית בין מפלגות הקבוצה שונות.
- ב. יש לקיים בדיקה ממלכתית - של המועצות הדתיות ולחפש דרכים נאותות לעריכת רפורמה-יסודית בכל הקשור לסיפוק צרכי הדת באמצעות המועצות הדתיות.
-

גיוס תלמידי ישיבה לסירות בצה"ל

הצעת החלטה מס' 9

- א. לאור המצב הבטחוני הקיים והעול הכבד המוטל על גברים בגילאי 18-45 בשרות סדיר ובסירות מילואים יש להעלות מחדש את בעיית גיוסם של תלמידי ישיבה לשרות פעיל, ולבטל את שחרורם מחובה זו המוטלת על כל שאר אזרחי המדינה היהודיים.
- ב. שחרור תלמידי הישיבות משרות בצה"ל כתוצאה של הסכם פוליטי-מפלגתי הוא מעטה בלתי-צודק באשר הוא מסחרר בגלל סיבות פוליטיות-קואליציוניות חלק מאזרחי המדינה, מנטיאה בעול הבטחוני-המעסי.

גיוס בנות לסירות לאומי

הצעת החלטה מס' 10

מרכז המסמרה הצעירה קורא למוסדות המדינה לממש את חוק שרות הבטחון ולפעול ליצירת כלים לגיוס בנות דתיות לתקופת שרות לאומי.

סדרי קבורה

החלטה מס' 12

ייקבע הסדר ממלכתי לקבורה שיבטיח קבורה נאותה
לכל אזרח ישראלי לפי הסקפתו ו/או רצון מספחתו. הביצוע
יימסר לרשויות המקומיות על פי חוק ובכפוף לתאום ולפקוח
ממלכתי. הסדר כזה ימנע את המצב הקיים של מיקוח בין מספחת
המחל לבין "חברה קדישא" על חסלומים וסדרי קבורה.

הוצאות הקבורה יכוסו על ידי הביטוח הלאומי.

החלטה מס' 14

המרכז מסיל על המזכירות להקים צוות מיוחד לריכוז
המאבק להגשמת החלטותיו תוך הידברות עם גורמים פוליטיים מכל
הגזונים, במגמות שנתבטאו בהחלטות בעניני דת ומדינה.

החלטות מועצת המשמרת הצעירה
והחוג הרעיוני לצעירים בקיבוץ המאוחד

יבדל
בסאון הקיבוץ המאוחד
793
1.8.71

על ענייני דת ומדינה

זהו ולמעשה, לקיבוץ המאוחד ולשליחיו בנכנסת, בממשלה ובמסדות מפלגת העבודה, לעשות כל שביכולתם למען:

- 1) הנהגתם בהקדם של נשואים אורזיים לכל החפץ בהם;
 - 2) ביטול התיקון משנת 1970 בחוק השבות, המגדיר יהודי "כבן לאם יהודייה, או שנתגייר ואינו בן דת אחרת", והגדרתו בחוק כ"מי שמצויר בתים לב כי הוא יהודי";
 - 3) מניעת חקירה ודרישה במוצאו ושברו של אדם על-ידי פקידי מירשם האוכלוסין ומוסדות השיפוט הרבניים;
 - 4) ביטול המינוסול של הזרם הארצי-תודכסי בעהדות הדתית על הפעלת חוקי האישות;
 - 5) עיצוב דמות השבת כמתואר בפס"ק ד';
- על מפלגת העבודה והמערך לגלות יתר-כשר עמידה בפני הלחצים הפוליטיים של המפלגות הדתיות.

6) יש להוקיע את המכשולים המרשים על-ידי משרד-הפנים על דרך התאורחות בישראל של מי שאינם מוגדרים כיהודים על פי חוק-השבות הנוכחי, וביניהם חברים בתנועה הקיבוצית.

הקיבוץ המאוחד נקרא למאבק מיוחד בעניין זה.

7) אנו דוחים בכל תוקף את האיום מים בפילוג-העם, המושמעים מצד גורמי מים פוליטיים ורבניים שונים. סכנת פילוג העם במקרה של הנהגת נישואין אורזיים איננה ריאליה, שכן מי שנולד לתורים שנישאו בנישואים אורזיים כשר לחיתון עם יהודי לפי ההלכה.

הגיע הזמן, שהגורמים הנ"ל יבינו כי במעשיהם ובהתבטאויותיהם, הנוגדים את הערכים והגורמים של חברה חפשיה ומדינת-חוק — הם הגורמים להחרפת המחלוקת בעם, ועלולים להביא רבים מקרב החילוניים למחשבה שיותר אין לשאת את המצב הריק.

א) מועצת סניף המשמרת הצעירה למפלגת העבודה והחוג הרעיוני לצעירים בקיבוץ המאוחד, מביעים את ההתנגדות הנמרצת לכל חקיקה בענייני מוצא ודת במדינת ישראל, פרט לזו המאפשרת לכל אדם, ללא הבדל דת, לאום ומין, לנהל את חייו לפי מצפנו והשקפותיו.

עקרון כיהול החיים לפי השקפות הפרט ומצפנו כאשר אין בכך הפרעה לזולת לנהל את חייו לפי השקפתו ומצפנו, הוא יסוד שאין לו תחליף בקיומה של מדינת-חוק מודרנית ודמוקרטית — כפי שהיבת מדינת ישראל להיות.

ב) אנו מזכירים לעצמנו ולמערך את הכתוב במצע המערך לנכנסת השביעית בנושא הדת והמדינה:

"ליכוד העם בתקופת קיבוץ גלויות וחיי מדינה תקינים מתוך כיבוד כל הדתות, מחייבים עיצוב דמותה של מדינת ישראל כמדינת-חוק, המבטיחה חופש המצפון והדת, סובלנות דתית, סיפוק צרכי-הדת של הציבור הדתי ומניעת כפייה דתית או אכזריות".

ג) בשני תחומים בעלי משמעות עקרונית אין המציאות החוקית בישראל תואמת האם את עקרון כיהול החיים לפי ההשקפה והמצפון ואת התחייבות המערך במצעו — בדיוני אישיות ובהלכות השתייכות לעם היהודי, מציאות זו — הידועה לכל אינה מפריעה אלא גם לחיי היומיום של מרביתו המכריעת של העם היהודי בישראל, אך העוול והמצוקה הגורמים בעטיה למספר לא-מבוטל של בני-אדם, הם בלתי נסבלים במדינה בה חייבים הכל להתייחס כפי שהחוק.

כן מקשים חוקי האישות וההשתתפות כולל לעם היהודי הנוכחיים של עלייתם של רבים לישראל והיקלטותם בה, ופוגמים בדמותה כמדינה דמוקרטית במלוא-מונחיה של המרש.

ד) השבת בישראל חייבת להיות חפשיה מהגבלות על אפשרות-תנועה של אזרחים הנזקקים לתחבורה ציבורית, ועל אפשרויות הביולוגיות התרבותיות של המוני-העם. הגבלות מצדקת הן רק אלה המונעות פגיעה בקיומה של השבת ברשות היחיד של האדם הדתי.

ה) עלימנת לבטל את המציאות המתוארת לעיל ועיוותיה, עלימנת להיות נאמנים להתחייבויות הכלולות במצע המערך — אנו קוראים למפלגת העבודה